

Pakartotinio smurto prieš intymų partnerių rizikos valdymas probacijos tarnyboje: praktikos Lietuvoje ir užsienio šalyse apžvalga

Dokt. Liubovė Jarutienė

Vilniaus universitetas
Psichologijos institutas
Vilnius University
Institute of Psychology

Prof. dr. Ilona Laurinaitytė

Vilniaus universitetas
Psichologijos institutas
Vilnius University
Institute of Psychology

Santrauka. Remiantis oficialiais statistikos duomenimis, kasmet Lietuvos probacijos tarnyba (toliau – LPT) vykdo ganėtinai didelio asmenų, smurtavusių prieš intymų partnerį, skaičiaus priežiūrą. Straipsnyje analizuojamos mokslu grįstos pakartotinio smurto prieš intymų partnerių rizikos valdymo priemonės, užsienio šalių ir LPT praktika, organizuojant darbą su smurtavusiais prieš intymų partnerių asmenimis. Pastarųjų metų praktikos analizė rodo, kad, lyginant su užsienio šalimis, Lietuvoje darbas su šia teisės pažeidėjų grupe neretai neatitinka Rizikos, poreikio ir atliepiamumo modelio principų bei pačios grupės heterogeniškumo. Atsižvelgiant į gerąją užsienio šalių praktiką ir Lietuvos kontekstą, siūloma tobulinti darbą su šia asmenų grupe revizuojant individualaus asmens vertinimo procesą, parengiant diferencijuotus pagalbos teikimo protokolus bei pritaikant LPT turimas priemones darbui su smurtavusiais prieš intymų partnerių asmenimis.

Pagrindiniai žodžiai: smurtas prieš intymų partnerį, pakartotinio smurto rizikos valdymas, probacija.

Received: 31/08/2022. **Accepted:** 04/10/2023

Copyright © 2023 Liubovė Jarutienė, Ilona Laurinaitytė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Managing the risk of repeated violence against the intimate partner in probation service: Review of the practice in Lithuania and foreign countries

Summary. According to official statistical data, each year a large number of the perpetrators of intimate partner violence (IPV) is under the supervision of Lithuanian probation service (LPS). This article analyses evidence-based measures applied for the management of the risk of repeated IPV, as well as Lithuanian and foreign practice of organising correctional work with the perpetrators of IPV. Analysis of recent practice shows that, compared to foreign countries, correctional work with this group of offenders in Lithuania often does not correspond to the principles of the Risk-Need-Responsivity model and does not address the heterogeneity of this specific group. Taking into account the good practice of foreign countries and the Lithuanian context, several suggestions are made to improve correctional work with this specific group: revising individual assessment procedures, preparing differentiated protocols for service provision, and adapting the means available at LPS for correctional work with IPV perpetrators.

Keywords: intimate partner violence, repeated violence risk management, probation.

Įvadas

Remiantis Valstybės duomenų agentūros (2023) duomenimis, mažėjant Lietuvoje fiksuojamų nusikalstamų veikų skaičiui, pastarųjų penkerių metų laikotarpiu policijos gautų pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje skaičius buvo linkęs didėti (žr. 1 lentelę). Šie duomenys gali rodyti ir didėjantį paties tyrinėjamo reiškinių mastą, ir stiprėjantį visuomenės sąmoningumą smurto klausimu bei didesnę pasiryžimą pranešti apie šią veiką.

1 LENTELE. 2017–2022 m. policijoje užfiksuotų pranešimų dėl smurto artimoje aplinkoje skaičius (Valstybės duomenų agentūra, 2023)

Metai	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Pranešimų skaičius	47 941	41 531	53 075	58 553	55 851	56 187

Svarbu pažymėti, kad šie statistiniai duomenys dažniausiai atspindi fizinio smurto artimoje aplinkoje atvejus. Remiantis Informatikos ir ryšių departamentu prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – IRD) duomenimis, 2017–2022 m. artimos aplinkos kontekste dažniausiai fiksuojamas būtent fizinis smurtas (žr. 2 lentelę). Kur kas rečiau policijai pranešama apie grasinimą nužudyti ir šeimos narių terorizavimą, tai dažniausiai sietina su artimųjų perse-

kiojimo atvejais, o rečiausiai – apie seksualinį smurtą. Tuo tarpu psichologinis ir ekonominis smurtas artimoje aplinkoje neatsispindi IRD pateikiamuose duomenyse, kadangi šias smurto rūšis itin sudėtinga fiksuoti ir įrodinėti.

2 LENTELE. 2017–2022 m. ikiteisminio tyrimo įstaigose užfiksuoti skirtingų rūšių smurto artimoje aplinkoje atvejai

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Nužudymai (BK 129 str.)	31	19	26	30	23	26
Sunkūs sveikatos sutrikdymai (BK 135 str.)	34	38	23	26	15	19
Nesunkūs sveikatos sutrikdymai (BK 138 ir 140 str.)	9858	8724	7186	6733	5441	5528
Grasinimai nužudyti ir terorizavimas (BK 145 str.)	964	654	398	301	267	222
Seksualinė prievarta (BK 149, 150 ir 151 str.)	42	63	31	21	29	23

Iš IRD pateikiamų duomenų matyti, kad į teisėsaugos akiratį dažniausiai patenka artimoje aplinkoje fiksuojami nesunkūs bei nežymūs sveikatos sutrikdymai. Todėl, atsižvelgiant į tokio pobūdžio nusikaltimų sunkumo laipsnį ir kitas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) akcentuojamas aplinkybes, didžioji dalis artimoje aplinkoje smurtavusių asmenų teismo skirtas bausmes atlieka visuomenėje, o jų priežiūrą vykdo Lietuvos probacijos tarnyba. 2022 m. už smurtą artimoje aplinkoje buvo teisti 5872 asmenys, iš kurių net 79 proc. ($n = 4629$) teismo sprendimu pateko LPT žinion (žr. 3 lentelę).

3 LENTELE. 2022 m. LPT priežiūroje buvusių asmenų, nuteistų už smurtą artimoje aplinkoje, pasiskirstymas pagal skirtos bausmės rūšį (Lietuvos probacijos tarnyba, 2022a)

Skirtos bausmės rūšis	Asmenų skaičius
Laisvės apribojimas	2000
Viešieji darbai	351
Bausmės vykdymas atidėtas	713
Baudžiamojo poveikio priemonė	1379
Auklėjamojo poveikio priemonė	7
Lygtinis paleidimas	179
Iš viso	4629

Oficialūs statistiniai duomenys dažniausiai akcentuoja bendrus smurto artimoje aplinkoje rodiklius, tuo tarpu detalesnių duomenų apie smurtą prieš intymų partnerį stokojama. Vis dėlto 2020 m. kompanijos „Baltijos tyrimai“ atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa atskleidė, kad smurtas prieš intymų partnerį yra dažniausia smurto artimoje aplinkoje rūšis (Baltijos tyrimai, 2020). Todėl galima kelti prielaidą, kad didelė dalis LPT priežiūroje esančių asmenų, nuteistų už smurtą artimoje aplinkoje, smurtavo būtent prieš savo intymų partnerį.

Nepaisant to, kad prieš partnerį smurtavę asmenys, tikėtina, itin dažnai atsiduria LPT priežiūroje, darbo su šiais asmenimis praktika Lietuvoje iki šiol mažai tyrinėta. Daugiausia Lietuvos mokslininkų dėmesio sulaukė smurtinio elgesio keitimo programos ir jų taikymo ypatumai (Michailovič et al., 2022; Michailovič et al., 2021). Kur kas mažiau tyrinėti individualaus darbo su šia asmenų grupe ypatumai, atkuriamojo teisingumo bei kitų intervencinių priemonių taikymo mastai. Atitinkamai šiame straipsnyje bus siekiama apžvelgti LPT praktiką, kuri taikoma norint valdyti smurto prieš intymų partnerį riziką.

1. Užsienio šalių praktika ir mokslu grįstų intervencijų taikymas smurtavusiems prieš intymų partnerį teisės pažeidėjams

Nagrinėjant užsienio šalių praktiką, svarbu apžvelgti tiek individualius rizikos valdymo aspektus, tiek ir įvairaus pobūdžio intervencines priemones, skirtas smurtinio elgesio prieš intymų partnerį rizikai mažinti. Be to, prasminga aptarti taikomų intervencinių priemonių efektyvumo tyrimus, išskiriant sėkmingiausias priemones bei jų taikymo ypatumus.

1.1. Individualus asmens vertinimas. Vadovaujantis Rizikos, poreikio ir atliepiamumo (angl. *Risk-Need-Responsivity*, sutr. RNR) modelio principais, kiekvienam teisės pažeidėjui turi būti siūlomos jo individualią situaciją atitinkančios intervencinės priemonės, kurių intensyvumas turi būti tiesiogiai susijęs su asmens rizika pakartotinai nusikalsti (Andrews & Bonta, 2010). Akcentuojama, kad kryptingas darbas su smurtavusiu asmeniu turi prasidėti nuo jo smurto rizikos lygio įvertinimo bei smurtą galinčių paskatinti rizikos veiksnių identifikavimo (Messing, 2019). Tokio pobūdžio vertinimas gali būti atliekamas ne tik paskyrus bausmę, bet ir baudžiamojo proceso metu. Pavyzdžiui, JAV, siekiant deramo atsako į smurtą prieš intymų partnerį, buvo įsteigti

specializuoti tokio pobūdžio bylas nagrinėjantys teismai, kurie, anot mokslinių tyrimų rezultatų, turi teigiamą poveikį baudmės individualizavimui ir nukentėjusiųjų saugumo jausmo užtikrinimui (Gover et al., 2021).

Visgi, analizuojant užsienio šalių praktiką, galima pastebėti, kad prieš partnerį smurtavusiems asmenims rizikos vertinimas atliekamas rečiau nei kitus nusikaltimus padariusiems teisės pažeidėjams, trūksta nuoseklaus požiūrio į smurto rizikos vertinimą (Bourgon et al., 2018). Tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse atliktų tyrimų rezultatai taip pat rodo, kad dirbant su smurto artimoje aplinkoje atvejais vis dar stokojama tiek teismo skiriamų įpareigojimų, tiek ir smurtavusiam asmeniui taikomų intervencinių priemonių individualizavimo (Michailovič et al., 2021; Nikartas & Jarutienė, 2022; Weber & Bouman, 2020), o tai gali rodyti nepakankamą dėmesį smurtinio elgesio rizikos vertinimui.

Kalbant apie tai, kada tikslingiausia įvertinti smurto prieš partnerį riziką, užsienio šalyse tokio pobūdžio vertinimus vis dažniau atlieka policijos pareigūnai (pvz., Lopez-Ossorio et al., 2019; Svalin et al., 2018). Tuo tarpu Lietuvoje nusi-kalstamo elgesio rizikos vertinimas paprastai atliekamas ne baudžiamojo proceso metu, o jau paskyrus baudmę. Kaip numato 2012 m. birželio 25 d. Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas Nr. V-211, smurto prieš intymų partnerį rizika Lietuvos kalėjimuose bei LPT padaliniuose gali būti vertinama taikant Prievartos tarp sutuoktinių rizikos vertinimo instrumentą (angl. *Spousal Assault Risk Assessment*, sutr. SARA; Kropp et al., 1999) arba Sutrumpintą smurto prieš sutuoktinę/partnerę rizikos vertinimo instrumentą (angl. *Brief Spousal Assault Risk Forms for the Evaluation of Risk*, sutr. B-SAFER; Kropp et al., 2005). Pažymėtina, kad 2023 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujamai Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo redakcijai, numatoma, kad policijos pareigūnai, skirdami apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį, privalo įvertinti smurto artimoje aplinkoje pavojaus riziką. Rizikos vertinimo kriterijus šiuo atveju nustato Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2023 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. IV-171 „Dėl smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo“. Taigi Lietuvoje smurtavusio asmens elgesio bei pavojingumo vertinimas netrukus po gauto pranešimo apie smurtą yra gana nauja praktika. Be to, policijos pareigūnų atliekamas pavojingumo rizikos vertinimas skiriasi nuo smurtinio elgesio rizikos vertinimo tuo, kad yra labiau orientuotas į momentiška svarbius situacinius veiksnius, o ne į išsamų smurtaujančio asmens vertinimą.

Tyrinėjant prieš intymų partnerį smurtavusius teisės pažeidėjus ir jiems būdingas charakteristikas, buvo atkreiptas dėmesys į šios teisės pažeidėjų grupės heterogeniškumą ir išskirti trys smurtaujančiųjų prieš partnerę tipai (Holtzworth-Munroe et al., 2000): 1) išskirtinai šeimoje smurtaujantys; 2) nesivaldantys, ribinio tipo; 3) asocialaus tipo. Ši tipologija sulaukė nemažai mokslininkų ir praktikų dėmesio, vėliau atliktų tyrimų rezultatai patvirtino šios tipologijos validumą (Cunha & Goncalves, 2013; Waltz et al., 2000; Weber & Bouman, 2020). Holtzworth-Munroe ir Stuart (1994) tipologija ne tik atkreipė dėmesį į smurtaujančių asmenų grupės heterogeniškumą, bet ir iškėlė idėją apie tai, kad smurtas prieš intymų partnerį nėra universalus reiškinys. Taigi smurtinio elgesio rizikos valdymo protokolai gali būti diferencijuojami ir taikomi atsižvelgiant į individualius kriminogeninius asmens poreikius, atsisakant „vienas būdas tinka visiems“ (angl. *one size fits all*) požiūrio.

1.2. Smurtinį elgesį keičiančių programų taikymas. Tyrinėjant smurto rizikos valdymą, daug dėmesio skiriama smurtinį elgesį keičiančių programų klausimui. Užsienio praktikos analizė rodo, kad darbui su smurtavusiais prieš intymų partnerį asmenimis dažniausiai taikomos grupinės kognityvine elgesio terapija (toliau – KET), taip pat Duluto (angl. *Duluth*) modelių grįstos programos (Karakurt et al., 2019; Stover et al., 2009). Vis dėlto metaanalizės rezultatai (Karakurt et al., 2019) atskleidžia, kad, dirbant su smurtavusiais prieš intymų partnerį asmenimis, didžiausia sėkmė pasižymi programos, turinčios į prieklausomybių problemas arba trauminės dalyvių patirtis orientuotų elementų, o Duluto modelių grįstų programų efektyvumas vertinamas kontroversiškai. Kita vertus, motyvacinio interviu metodo integravimas į darbą su smurtautoju reikšmingai didina tikimybę, kad asmuo sėkmingai dalyvaus smurtinį elgesį keičiančioje programoje, ištrauks į ją, pasieks teigiamų nuostatų bei elgesio pokyčių (Pinto e Silva et al., 2023). Taigi smurtinio elgesio rizikos valdymas sietinas ne tik su smurtinį elgesį keičiančių programų taikymu, bet ir su teisės pažeidėjo motyvacijos skatinimu, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemų sprendimu bei smurtavusio asmens trauminių patirčių įveika.

Pažymėtina, kad prieš intymų partnerį smurtavę asmenys gali stokoti empatijos smurto aukai ir konstruktyvaus emocijų reguliavimo įgūdžių (Marin-Morales et al., 2022). Be to, moksliniuose tyrimuose emocijų reguliavimo sunkumai reikšmingai prognozuoja piktnaudžiavimą alkoholiu, kuris savo ruožtu reikšmingai nuspėja psichologinio bei fizinio smurto prieš partnerį pasireiškimą (Grigorian et al., 2020). Todėl, planuojant smurtavusiems prieš

partnerį asmenims siūlomų intervencinių priemonių paketą, svarbu numatyti ir į emocijų reguliavimo įgūdžių lavinimą orientuotas programas.

1.3. Piktnaudžiavimo alkoholiu problemų sprendimas. Nors pastebima, kad piktnaudžiavimas alkoholiu gali pasireikšti kaip antrinė problema (Brem et al., 2018; Grigorian et al., 2020), vis dėlto šis veiksnys yra reikšmingai susijęs su smurtiniu elgesiu prieš partnerį (Curtis et al., 2019; Juarros-Basterretxea et al., 2022), todėl jis svarbus analizuojant ir dalyvavimo elgesio pataisos programose ypatumus. Nustatyta, kad, esant piktnaudžiavimo alkoholiu problemoms, didėja tikimybė, kad asmeniui nepavyks sėkmingai užbaigti smurtinį elgesį keičiančios programos (Lila et al., 2020). Taip pat tyrimų rezultatai rodo, kad trumpos, į alkoholio vartojimą nukreiptos, intervencijos sumažina smurto prieš intymų partnerį dažnumą, tačiau jų poveikis yra trumpalaikis (Hershow et al., 2021). Visgi intervencijos, nukreiptos tiek į smurtinio elgesio, tiek ir į piktnaudžiavimo alkoholiu korekciją, turi teigiamą poveikį abiem probleminėms sritims (Giusto & Puffer, 2018). Apibendrinant galima pažymėti, kad tais atvejais, kuomet teisės pažeidėjui būdingos piktnaudžiavimo alkoholiu problemos, smurtinio elgesio rizikos valdymas pirmiausia turėtų būti nukreiptas į šių problemų sprendimą.

1.4. Atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas. Bene daugiausia diskusijų keliantis klausimas – atkuriamojo teisingumo (toliau – AT) priemonių taikymas smurto prieš partnerį atvejais. Šią temą nagrinėjantys autoriai pabrėžia, kad, imantis AT priemonių, itin svarbu užtikrinti nukentėjusio asmens teises ginančių atstovų dalyvavimą (Gaarder, 2015). Be to, pastebima, kad konferencijos¹ principais grįstos AT priemonės yra kur kas tinkamesnės smurtinio konflikto tarp šalių atveju nei kitos AT formos (pvz., mediacija; Gaarder, 2015). Taip pat tyrimų rezultatai rodo, kad AT taikymas smurto prieš partnerį atvejais reikalauja atidžios tinkamų atvejų atrankos, atsižvelgiant į smurtinio elgesio dažnumą, konflikto šalių palaikomą ryšį, nukentėjusiam asmeniui padarytą žalą (Nettleton & Strang, 2018).

1.5. Elektroninio stebėjimo taikymas. Kalbant apie elektroninio stebėjimo taikymą smurto artimoje aplinkoje atvejais, mokslinėje literatūroje minimos skirtingos šios priemonės taikymo praktikos. Pastebima, kad elektroninio

¹ Konferencijos metodas – atkuriamojo teisingumo procesas, kuriame neutralaus tarpininko dėka tiesiogiai arba netiesiogiai susitinka auka (aukos), kaltininkas (kaltininkai) ir juos palaikantys asmenys (šeimos nariai ir (ar) draugai). Konferencijoje gali dalyvauti ir kiti asmenys, pavyzdžiui, policijos pareigūnas, advokatas, socialinis ar bendruomenės darbuotojas (Michailovič ir kt., 2014).

stebėjimo taikymo vizija neretai skiriasi nuo jo taikymo praktikos, o tai savo ruožtu gali paveikti priemonės efektyvumą (Ibarra et al., 2023). Australijos praktikos analizė atskleidė, kad elektroninis stebėjimas gali padėti užtikrinti nukentėjusiųjų saugumą, tačiau tik tam tikrais atvejais, t. y. priemonės efektyvumas priklauso nuo teisės pažeidėjo nuostatų ir motyvacijos, smurtinio elgesio pobūdžio, nukentėjusiojo išitraukimo dalinantis informacija apie teisės pažeidėjo elgesį priežiūros metu, papildomų intervencinių priemonių taikymo ir kitų aplinkybių (Nancarrow & Modini, 2018). Anglijoje matomas teigiamas elektroninio stebėjimo taikymo poveikis, tačiau pati priemonė smurto artimoje aplinkoje atvejais naudojama išskirtinai įpareigojimo nevertoti psichiką veikiančių medžiagų kontrolei (Hucklesby & Holdsworth, 2020). Tuo tarpu Velse elektroninis stebėjimas taikomas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio kontrolei, o tyrimų rezultatai rodo, kad ši priemonė sietina su mažesniu smurtinio elgesio recidyvo lygiu (Boiteux & Teperski, 2023). Vis dėlto Norvegijos Karalystėje elektroninio stebėjimo taikymas smurtinius nusikaltimus įvykdžiusiems asmenims vertinamas kritiškai, todėl šiai teisės pažeidėjų grupei ši priemonė taikoma itin retai (Oster & Rokkan, 2018). Apibendrinant galima teigti, kad, esant didelei praktikų įvairovei, sudėtinga įvertinti elektroninio stebėjimo taikymo tikslingumą ir efektyvumą smurto prieš partnerį atvejais, tačiau galima pastebėti, kad užsienio šalyse ši priemonė dažniausiai naudojama kartu su kitomis intervencinėmis priemonėmis arba tampa pagalbine tam tikrų asmeniui skirtų įpareigojimų kontrolės priemone.

2. Lietuvos probacijos tarnybos praktika organizuojant darbą su asmenimis, smurtavusiais prieš intymų partnerį

2011 m., įsigaliojus Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui, išaugo už smurtinius nusikaltimus artimoje aplinkoje teisėtų asmenų skaičius (Valstybės duomenų agentūra, 2023) bei specifinių darbo įrankių su šia teisės pažeidėjų grupe poreikis. Pažymėtina, kad LPT yra pagrindinė institucija, vykdanči smurtavusiųjų prieš intymų partnerį priežiūrą bei siekianti koreguoti jų elgesį. Visgi palaipsniui susiformavusi LPT darbo su artimoje aplinkoje smurtavusiais asmenimis praktika ir turimas paslaugų bei priemonių paketas nebuvo nuodugniai analizuojami moksliniu požiūriu.

2.1. *Individualus asmens vertinimas*. Kalbant apie Rizikos, poreikio ir atliepiamumo principo taikymą, LPT pateikti statistiniai duomenys rodo, kad 2020–2022 m. LPT padalinuose buvo atliktas 351 pakartotinio smurto prieš partnerį rizikos vertinimas, taikant SARA instrumentą. Pažymėtina, kad absoliuti dauguma tokio pobūdžio vertinimų buvo atliekami LPT Vilniaus miesto ir Vilniaus regiono skyriuose, kituose skyriuose vertinimai nebuvo atliekami dėl SARA instrumentą apmokytų taikyti specialistų trūkumo (Lietuvos probacijos tarnybos raštas, 2023).

Daliai smurtavusiųjų prieš intymų partnerį atliekamas bendrojo pobūdžio pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas, kadangi, vadovaujantis Lietuvos Respublikos probacijos įstatymu, ši procedūra yra privaloma, jei asmeniui skiriamas bausmės vykdymo atidėjimas arba taikomas lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigos. Vis dėlto tokio vertinimo metu yra taikoma bendra Teisės pažeidėjo vertinimo sistema OASys (angl. *the Offender Assessment System*; Home Office, 2002). Remiantis LPT duomenimis, 2022 m. iš 4636 asmenų, buvusių LPT priežiūroje dėl smurto artimoje aplinkoje, 713 (15 proc.) asmenų buvo taikoma probacija ir 179 (4 proc.) asmenys buvo lygtinai paleisti iš įkalinimo įstaigų (Lietuvos probacijos tarnyba, 2022a). Tais pačiais metais 19 proc. ($n = 892$) smurtavusiųjų artimoje aplinkoje buvo atliktas nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas taikant OASys ir apie 3 proc. ($n = 117$) – taikant SARA instrumentą. Taigi galima pastebėti, kad tik nedidelei daliai smurtavusiųjų prieš intymų partnerį yra atliekamas bendras nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas, o pakartotinio smurto prieš partnerį rizika vertinama išimtiniais atvejais. Dažnai galimybę taikyti SARA instrumentą riboja specifiniai darbuotojams keliami reikalavimai, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad sutrumpintą šio instrumento versiją – B-SAFER gali taikyti platesnis specialistų ratas (Laurinavičius, Žukauskienė, 2009), tai užtikrintų palankesnes smurto prieš intymų partnerį rizikos vertinimo galimybes.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 36¹ str. apibrėžia socialinio tyrimo išvados institutą, kurio taikymas numato ne tik nuteistojo, bet ir kaltinamojo socialinės aplinkos, jam būdingų kriminogeninių veiksnių ir kitos reikšmingos informacijos įvertinimą, siekiant individualizuoti asmeniui skiriamą bausmę. Be to, BPK 253¹ str. įtvirtina, kad socialinio tyrimo išvados parengimą gali inicijuoti ne tik teisėjas, bet ir kiti baudžiamojo proceso dalyviai – prokuroras arba kaltinamojo asmens gynėjas. Taigi šiuo metu Lietuvoje galiojantys įstatymai numato, kad

teisės pažeidėjo (taip pat ir smurtu artimoje aplinkoje kaltinamo asmens) įvertinimas gali būti atliekamas dar vykstant baudžiamajam procesui. Visgi oficialūs statistiniai duomenys rodo, kad socialinio tyrimo išvadų dėl kaltinamų asmenų skaičius 2020–2022 m. svyravo nuo 13 iki 18 (Lietuvos probacijos tarnyba, 2020, 2021, 2022b), o mokslinių tyrimų rezultatai atskleidžia, kad smurtavusiems artimoje aplinkoje asmenims skiriamos probacijos sąlygos yra nepakankamai individualizuojamos (Nikartas & Jarutienė, 2022). Tad nors Lietuvoje galiojantys teisės aktai numato galimybę atlikti asmens įvertinimą prieš skiriant bausmę, šia galimybe naudojamosi nepakankamai.

2.2. *Programinis darbas su smurtavusiais asmenimis.* Vienas dažniausiai prieš partnerį smurtavusiems asmenims skiriamų įpareigojimų atliekant bausmę visuomenėje – BK 72² str. numatytas dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančioje programoje. Pavyzdžiui, 2022 m. iš 4636 asmenų, buvusių LPT priežiūroje dėl smurto artimoje aplinkoje (Lietuvos probacijos tarnyba, 2022a), 2309 asmenys (t. y. 50 % visų atvejų) teismo buvo įpareigoti dalyvauti smurtinį elgesį keičiančioje programoje (Valstybės duomenų agentūra, 2023). Analizuojant tokių programų taikymą LPT, galima pastebėti, kad bene aktyviausiai yra taikoma Duluto modeliu grįsta Intervencinė programa smurtaujantiems šeimoje, skirta specifiskai prieš partnerį smurtavusiems asmenims: programos dalyvių skaičius 2020 m. siekė 446, 2021 m. – 320, o 2022 m. – 711 asmenų (Lietuvos probacijos tarnyba, 2020, 2021, 2022b). Ankstesnių tyrimų rezultatai rodo, kad reikšminga dalis 2016–2018 m. Intervencinėje programoje smurtaujantiems šeimoje dalyvavusių asmenų teigiamai vertino šios programos poveikį santykiams su partnere bei gebėjimui konstruktyviai spręsti konfliktines situacijas, tinkamai reikšti jausmus (Uscila, 2019). Taigi, nors užsienio tyrimuose Duluto modelių grįstų programų efektyvumas vertinamas įvairiai (Arias et al., 2013; Karakurt et al., 2019), Lietuvoje atlikta programos dalyvių apklausa atskleidė pozityvias tendencijas. Atsižvelgiant į šios programos taikymo dažnumą, ateities tyrimuose būtų tikslinga įvertinti jos efektyvumą ilgalaikėje perspektyvoje bei sąsajas su individualiomis programos dalyvio charakteristikomis.

Organizuojant darbą su smurtinius nusikaltimus prieš partnerį padariusiais asmenimis, LPT taip pat taikoma ir KET grįsta individuali programa „Tik tu ir aš“ (angl. *One-to-One*), motyvacijos skatinimo programa „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“ (toliau – EPP), taip pat 2020 m. tarptautinio projekto „Lietuvos bausmių vykdymo sistemos kokybės gerinimas“ metu iš Norvegijos Karalystės pradėta perimti grupinė Pykčio valdymo programa, integruojanti

motyvacinio interviu, KET bei pykčio valdymo teorijos elementus (Michailovič et al., 2021). Remiantis LPT pateiktais duomenimis, prieš intymų partnerį smurtavę asmenys taip pat gali dalyvauti grupinėje dailės terapijos programoje R.A.K.T.A.S (Gervytė, 2017) ir trumpoje Psichoedukacinėje programoje, kuri, LPT duomenimis, dažniausiai taikoma kartu su programa EPP (Lietuvos probacijos tarnybos raštas, 2023). Tad priežiūros metu LPT dirbama ties smurtavusių asmenų motyvacija, mąstymo ir elgesio modeliais, siekiama lavinti emocijų valdymo įgūdžius, o tai, anot mokslinių tyrimų rezultatų, atliepia šios teisės pažeidėjų grupės kriminogeninius poreikius ir padeda efektyviai koreguoti smurtinį elgesį (Grigorian et al., 2020; Marin-Morales et al., 2022; Pinto e Silva et al., 2023).

Visgi smurtinio elgesio programų taikymas LPT kelia ir tam tikrų iššūkių: Lietuvoje smurtinį elgesį keičiančių programų taikymui ne visuomet numatomas adekvatus terminas, taip pat ne visais atvejais yra galimybių prieš taikant programą motyvuoti smurtavusį asmenį keisti elgesį ir įtraukti kitas institucijas į smurtavusio asmens elgesio korekcijos procesą (Michailovič et al., 2022). LPT pateikti statistiniai duomenys atskleidžia, kad KET grįstų ir į emocijų valdymo įgūdžius orientuotų programų taikymo mastai yra nedideli: 2020–2022 m. individualios programos „Tik tu ir aš“ smurtinio elgesio prevencijos modulio dalyvių skaičius atskiruose LPT skyriuose svyravo nuo 1 iki 7 dalyvių per metus, tuo tarpu grupinė Pykčio valdymo programa pradėta taikyti tik 2022 m. ir tik LPT Vilniaus, Klaipėdos ir Panevėžio regionų skyriuose (Lietuvos probacijos tarnybos raštas, 2023). Kalbant apie programos „Tik tu ir aš“ taikymo praktiką, tyrimų rezultatai rodo, kad siekiant šios programos efektyvumo svarbi ir tinkama programos vedėjų profesinė priežiūra (Čėsniėnė & Klimukienė, 2016). Taip pat pažymėtina, kad, organizuojant darbą su smurtavusiais prieš intymų partnerį asmenimis, pirmiausia orientuojamasi į teismo skirtus įpareigojimus bei baudžiamojo poveikio priemones, jų vykdymo terminus, kurie savo ruožtu turi įtakos asmeniui siūlomos elgesio korekcijos programos pasirinkimui ir asmens galimybei visavertiškai dalyvauti programoje. Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dėl individualaus vertinimo stokos smurtavę asmenys nėra diferencijuojami, Lietuvoje trūksta tyrimų apie šios asmenų grupės heterogeniškumą, smurtaujančių asmenų tipus bei jų charakteristikas. Nors programiniam darbui su asmenimis, smurtavusiais prieš intymų partnerį, skiriama itin daug LPT resursų, šiuo metu dėl ribotų teismo

skiriamų įpareigojimų terminų bei individualaus vertinimo stokos praktikoje vis dar vadovaujamosi nomotetiniu požiūriu.

2.3. *Piktnaudžiavimo psichiką veikiančiomis medžiagomis problemų sprendimas.* Lietuvoje atliktos teismų praktikos analizės rezultatai atskleidė, kad net 76 proc. artimoje aplinkoje smurtavusių asmenų nusikaltimo metu buvo apsvaigę nuo psichiką veikiančių medžiagų (Nikartas & Jarutienė, 2022). Tai, gi, į apsvaigimo aplinkybę, taip pat į smurtavusiam asmeniui galimai būdingą priklausomybę nuo psichiką veikiančių medžiagų būtina atkreipti dėmesį, individualizuojant darbą su teisės pažeidėju. Siekiant atliepti šiuos smurtavusių asmenų sunkumus, smurtavę prieš intymų partnerį asmenys gali būti siunčiami į Anoniminių alkoholikų (toliau – AA) arba Anoniminių narkomanų (toliau – AN) savitarpio pagalbos grupes, priklausomybių reabilitacijos bendruomenes, taip pat pas nevyriausybiniam sektoriuje dirbančius priklausomybės konsultantus, kurie yra įgiję tinkamą kvalifikaciją. Remiantis Respublikinio priklausomybių ligų centro (toliau – RPLC) pateikiamu apibrėžimu, priklausomybių konsultantų funkcija – pasiūlyti asmeniui aktualias paslaugas, taikyti trumpalaikes intervencijas ir užtikrinti asmens situacijos stebėseną (RPLC, 2024). Vadinasi, priklausomybės konsultantai galėtų pasiūlyti asmens poreikius atitinkančias paslaugas, tačiau šiuo metu tokias paslaugas siūlo tik LPT socialiniai partneriai.

Kalbant apie intervencinių priemonių priklausomybių turintiems asmenims teikimo galimybes, svarbu paminėti ilgametį LPT ir RPLC bendradarbiavimą. Remiantis 2020–2022 m. RPLC veiklos ataskaitomis matyti, kad LPT siųstiems asmenims didžiąją dalį RPLC teikiamų paslaugų sudaro individualios konsultacijos bei patikrinimai dėl apsvaigimo nuo psichiką veikiančių medžiagų, tuo tarpu psichosocialinio gydymo paslaugos, dalyvaujant Minesotos programoje, skirtinguose RPLC filialuose buvo teikiamos tik pavieniams LPT siųstiems asmenims (RPLC, 2020, 2021, 2022). Tokias tendencijas galima sieti su LPT siunčiamų asmenų motyvacijos spręsti piktnaudžiavimo psichiką veikiančiomis medžiagomis problemas stoka, taip pat su sunkumais derinant psichosocialinį gydymą su darbu bei kitais įsipareigojimais.

Dalis LPT taikomų elgesio pataisos bei motyvacijos skatinimo programų taip pat padeda spręsti piktnaudžiavimo psichoaktyviosiomis medžiagomis problemas. Paminėtina, kad vienas iš „Tik tu ir aš“ programos modulių yra orientuotas į psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją (Vaičiūnienė & Viršilas, 2017), o motyvacijos skatinimo programa EPP turi du į psichiką

veikiančių medžiagų vartojimo problemas orientuotus profilius – alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimo problemų turintiems asmenims (Farbring & Berge, 2004). Nors pasitelkiant šias programas siekiama spręsti psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemas, pažymėtina, kad abi programos yra taikomos individualiai, todėl pasiekia nedidelį LPT priežiūroje esančių asmenų skaičių. Kalbant išimtinai apie darbą su smurtavusiais prieš partnerį asmenimis, pabrėžtina, kad dalis Intervencinės programos smurtavusiems šeimoje užsiėmimų taip pat yra skirti piktnaudžiavimo psichiką veikiančiomis medžiagomis problemoms ir jų sprendimo būdams, o tai atitinka efektyviausias smurtinio elgesio rizikos valdymo praktikas (Giusto & Puffer, 2018).

Apibendrinant galima teigti, kad LPT praktika, dirbant su psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemomis smurtavusių asmenų grupėje, neretai yra grįsta bendradarbiavimu su RPLC bei nevyriausybiniais sektoriais (AA, AN atstovais). Be to, dalis LPT taikomų intervencinių programų taip pat yra orientuotos į piktnaudžiavimo psichiką veikiančiomis medžiagomis problemas.

2.4. Atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas. Atkuriamojo teisingumo priemonių atsiradimas LPT sietinas su 2014–2016 metais vykdytu projektu „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnyboje“ (Giedrytė-Mačiulienė & Venckevičienė, 2016), kurio metu visoje Lietuvoje buvo parengtos mediacijos taikymo gairės, mediatorių mokymo programa, atrinkti ir paruošti kvalifikuoti mediatoriai, kurie tęsė darbą skirtinguose LPT skyriuose projektui pasibaigus. Pažymėtina, kad šio projekto įgyvendinimo metu smurto artimoje aplinkoje atvejai sudarė apie trečdalį visų mediacijos atvejų (Giedrytė-Mačiulienė & Venckevičienė, 2016). 2018 m. LPT duomenys rodo, kad mediacijai buvo nukreipti 245 smurto artimoje aplinkoje atvejai (Klasinskaitė & Čiuladienė, 2020), t. y. 24 proc. visų LPT mediacijos atvejų buvo susiję su smurtiniu elgesiu prieš artimuosius. 2019 m. smurto artimoje aplinkoje atvejų dalis tarp visų mediacijai LPT nukreipiamų atvejų buvo linkusi didėti ir siekė 36 proc., o 2020 m. tokių atvejų buvo net 45 proc. (Michailovič, 2022). Kuriant mediacijos taikymą LPT reglamentuojančius teisės aktus, 2017 m. gruodžio 8 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymu Nr. V-532 buvo patvirtintos Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklės (toliau – Taisyklės). Pažymėtina, kad, vadovaujantis Taisyklėse numatytais mediacijai tinkamų atvejų atrankos kriterijais, smurto prieš partnerį atvejai gali būti nukreipiami mediacijai. Visgi Taisyklėse

nėra detalizuojamos papildomos aplinkybės, į kurias, anot užsienio autorių, atsižvelgtina taikant mediaciją po smurtinio elgesio prieš partnerį – smurtinio elgesio dažnumas, mediacijos šalių palaikomo kontakto pobūdis, aukai sukeltos žalos laipsnis (Nettleton & Strang, 2018). Taigi, išnagrinėjus užsienio šalių praktiką, Lietuvoje buvo priimtas sprendimas siūlyti mediacijos taikymą pasireiškus smurtiniam elgesiui artimoje aplinkoje, todėl mediacijai nukreipiamų smurto artimoje aplinkoje atvejų dalis 2018–2020 m. palaipsniui didėjo. Visgi svarbu pažymėti, kad mediacijos taikymą LPT reglamentuojantys teisės aktai nedetalizavo mediacijos taikymo smurto prieš artimuosius atvejais specifikos, o tai galėjo formuoti gana skirtingą atvejų atrankos praktiką.

Kalbant apie 2020–2022 m. LPT statistinius duomenis, su smurtu prieš partnerį susijusių ir mediacijai nukreiptų atvejų skaičiai nėra pateikiami oficialiose LPT ataskaitose ar strateginiuose planavimo dokumentuose. Nagrinėjant LPT atskirai pateiktą statistinę informaciją, galima pastebėti, kad ne visuose teritoriniuose padaliniuose fiksuojami mediacijai nukreipti smurto prieš partnerį atvejai. Taip pat matyti gana skirtingas mediacijos paslaugų teikimo intensyvumas atskiruose teritoriniuose LPT padaliniuose: 2020–2022 m. LPT Kauno regiono skyriuje mediacija taikyta 13 smurto prieš partnerį atvejų, tuo tarpu LPT Šiaulių regiono skyriuje minėtu laikotarpiu tokių atvejų buvo 43, o LPT Klaipėdos regiono skyriuje – 52 (Lietuvos probacijos tarnybos raštas, 2023). Taigi galima matyti ryškius mediacijos taikymo smurto prieš intymų partnerį atvejais skirtumus tarp skirtingų LPT padalinių. Atitinkamai galima kelti prielaidą, kad matomi skirtumai sietini su nevienodu mediacijos paslaugų prieinamumu bei kvalifikuotų mediatorių stoka įvairiuose Lietuvos regionuose. Visgi šie skirtumai taip pat gali rodyti nuoseklios LPT pozicijos dėl mediacijos paslaugų taikymo smurto prieš intymų partnerį atvejais nebuvimą. Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad mediacijos taikymas smurto artimoje aplinkoje atvejais yra vertinamas nevienareikšmiškai, tačiau praktinio darbo su tokiais atvejais patirties turintys LPT mediatoriai išskiria specifines technikas, padedančias sėkmingai pasiekti susitarimą: individualius susitikimus, komediaciją (kitų teisės pažeidėjo artimųjų įtraukimą) bei mediatorių refleksijas, padedančias užtikrinti pačių mediatorių psichologinę gerovę (Klasinskaitė & Čiuladienė, 2020). Tolesni mediacijos taikymo smurto prieš partnerį atvejais tyrinėjimai, tikėtina, padėtų atskleisti šios priemonės efektyvumą Lietuvos kontekste ir numatyti aiškesnius mediacijai tinkamų atvejų atrankos kriterijus.

2.5. *Elektroninio stebėjimo taikymas.* Lietuvoje elektroninio stebėjimo taikymas smurto prieš partnerį atvejais neregamentuojamas atskiru teisės aktu, tačiau ši kontrolės priemonė gali būti naudojama skirtingo pobūdžio bausmes atliekantiems už smurtinį elgesį nuteistiems asmenims: atliekantiems laisvės apribojimo bausmę (BK 48 str. 3 d.), taip pat taikant arešto bausmės vykdymo atidėjimą (BK 75 str. 1 d.), laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą (BK 75 str. 5 d.) bei lygtinį paleidimą iš laisvės atėmimo vietų įstaigos (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 82 str. 3 ir 4 d.). Visais minėtais atvejais elektroninis stebėjimas taikomas kartu su asmeniui skirtais įpareigojimais bei draudimais. Analizuojant LPT 2020–2022 m. duomenis galima pastebėti, kad bendros elektroninio stebėjimo taikymo apimtys reikšmingai didėjo, labiausiai – asmenų, kuriems taikomas bausmės vykdymo atidėjimas, grupėje (Lietuvos probacijos tarnyba, 2020, 2021, 2022b). Tuo tarpu asmenims, smurtavusiems artimoje aplinkoje, dažniau skiriamas laisvės apribojimas arba baudžiamojo poveikio priemonės (Valstybės duomenų agentūra, 2023). Vadinas, elektroninio stebėjimo taikymo apimčių didėjimas LPT, tikėtina, negalėtų būti siejamas su dažnesniu šios priemonės taikymu prieš partnerį smurtavusiems asmenims.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvoje naudojami elektroninio stebėjimo įrenginiai leidžia stebėti asmens buvimo vietą, sudarytos dienvakšės laikymąsi, tačiau dėl techninių ypatumų neleidžia užtikrinti nukentėjusiojo asmens saugumo bei įpareigojimo nevartoti psichiką veikiančių medžiagų kontrolės. Tuo tarpu užsienio šalyse atlikti tyrimai rodo, kad elektroninį stebėjimą tikslinga taikyti būtent įpareigojimo nesiartinti prie nukentėjusiojo ir nevartoti psichoaktyviųjų medžiagų kontrolei (Boiteux & Teperski, 2023; Hucklesby & Holdsworth, 2020). Vadinas, tam tikrų elektroninio stebėjimo privalumų, dirbant su asmenimis, smurtavusiais prieš intymų partnerį, šiuo metu nėra galimybės pritaikyti Lietuvoje dėl techninių naudojamos įrangos ribotumų.

Vadovaujantis 2023 m. balandžio 25 d. LPT direktoriaus įsakymu Nr. V-106 patvirtinto Reagavimo į elektroninio stebėjimo sistemos programinės įrangos generuojamus pranešimus apie galimus pažeidimus, probacijos ar bausmės atlikimo sąlygų pažeidimus bei elektroninio stebėjimo priemonių naudojimo tvarkos aprašo 8.3 papunkčiu, smurtines nusikalstamas veikas įvykdę arba aukštesne nei vidutinė smurtinio elgesio rizika pasižymintys asmenys yra viena iš prioritetinių grupių elektroniniam stebėjimui taikyti. Taigi, kitaip nei Norvegijos Karalystėje (Oster & Rokkan, 2018), prieš intymų partnerį smurtavusiems asmenims LPT gali būti teikiamas prioritetas taikyti elektroninį

stebėjimą vien dėl jų padaryto nusikaltimo pobūdžio. Kalbant apie smurtinio elgesio rizikos lygio kriterijų, pažymėtina, kad praktinėje veikloje juo galėtų būti vadovaujama itin retais atvejais, kadangi LPT smurtinio elgesio rizikos vertinimai atliekami ne visiems prieš partnerį smurtavusiems asmenims (detalesniam individualaus vertinimo problematika pristatoma 3.1 skyriuje).

2022–2023 m. LPT metiniai veiklos planai atskleidžia, kad elektroninio stebėjimo taikymo plėtojimui bei teisiniam reglamentavimui yra skiriama daug dėmesio. Pavyzdžiui, 2022 m. LPT keltas tikslas plėtoti elektroninio stebėjimo sistemą, maksimaliai naudojantis turima paslauga ir vienodinant elektroninio stebėjimo priemonių taikymo praktiką, o 2023 m. planuota parengti teisės aktus, nustatant kategorijas ir kriterijus, pagal kuriuos asmenims bus taikomas elektroninis stebėjimas (Lietuvos probacijos tarnybos 2022 metų veiklos planas, 2022; Lietuvos probacijos tarnybos 2023 metų veiklos planas, 2023). Atsižvelgiant į didėjančius naujų asmenų, kuriems LPT taikomas elektroninis stebėjimas, skaičius (2020–2022 m. šis skaičius padidėjo nuo 880 iki 2160; Lietuvos probacijos tarnyba, 2020, 2021, 2022b), ateityje LPT būtų svarbu nustatyti atskirą elektroninio stebėjimo taikymo asmenims, smurtavusiems artimoje aplinkoje, tvarką ir investuoti į elektroninio stebėjimo įrangos techninių galimybių plėtrą, atliepiant efektyviausias šios priemonės taikymo praktikas, valdant smurtinio elgesio riziką.

3. LPT taikomų smurtinio elgesio prieš intymų partnerį rizikos valdymo metodų tobulinimo perspektyvos

Apžvelgiant LPT darbo su asmenimis, smurtavusiais prieš intymų partnerį, ypatumus, reglamentuojančius teisės aktus bei kitus aktualius dokumentus ir statistinius duomenis, galima išskirti kelias pagrindines kryptis, kuriomis galėtų būti dirbama tobulinant smurtinio elgesio prieš partnerį rizikos valdymą: individualaus asmens vertinimo proceso revizavimas, diferencijuotų smurtavusiems asmenims taikomų rizikos valdymo protokolų parengimas bei LPT turimo intervencinių priemonių paketo pritaikymas darbui su asmenimis, smurtavusiais prieš intymų partnerį.

3.1. Individualaus asmens vertinimo proceso peržiūra. Atsižvelgiant į tai, kad tik nedidelei daliai asmenų, smurtavusių prieš intymų partnerį, yra atlie-

kamas nusikalstamo arba smurtinio elgesio rizikos vertinimas, tikslinga daugiau dėmesio skirti asmens vertinimo procesui. Kadangi SARA instrumento naudojimas reikalauja specifinio specialisto išsilavinimo, smurtinio elgesio rizikos vertinimams galėtų būti pasitelkiamas B-SAFER instrumentas. Be to, individualiam asmens vertinimui gali būti pasitelkiami papildomi instrumentai, atliepiantys galimas prieš intymų partnerį smurtavusių asmenų psichologines charakteristikas. Pažymėtina, kad ankstesnių tyrimų rezultatai patvirtina tam tikrų Lietuvoje prieinamų psichologinio įvertinimo instrumentų tinkamumą nuteistųjų intims (Laurinaitytė et al., 2017; Sellbom et al., 2021). Taip pat individualaus asmens vertinimo kontekste svarbu paminėti intensyvesnį socialinio tyrimo išvados (BPK 36¹ str.) instituto taikymą, kuris leistų individualizuoti visuomenėje atliekamos bausmės sąlygas teismo proceso metu.

3.2. *Diferencijuotų smurtavusiems asmenims taikomų rizikos valdymo protokolų parengimas.* Šios krypties priemonių įgyvendinimas yra neatsiejamas nuo individualaus smurtavusių asmenų vertinimo proceso bei glaudaus bendradarbiavimo su akademinė bendruomene, vykdant mokslinius tyrimus smurtavusių prieš partnerį asmenų grupės heterogeniškumo tematika. Diferencijuojant darbą su atskiromis smurtavusių prieš intymų partnerį asmenų grupėmis taip pat tikslinga remtis mokslinių tyrimų rezultatais (pvz., Cunha & Goncalves, 2013; Holtzworth-Munroe et al., 2000; Waltz et al., 2000; Weber & Bouman, 2020), tačiau ne mažiau svarbu įvertinti ir lietuvišką kontekstą bei galimus kultūrinius skirtumus. Remiantis užsienio šalyse atliktų tyrimų rezultatais, galima kelti prielaidą, kad daliai asmenų, smurtavusių prieš intymų partnerį, būtų aktualios atkuriamojo teisingumo priemonės bei konfliktų sprendimo įgūdžių lavinimas, o darbas su kitomis smurtavusių asmenų grupėmis pirmiausia galėtų būti orientuotas į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemų sprendimą, taip pat į emocijų valdymo įgūdžių lavinimą. Apibendrinant galima teigti, kad, norint valdyti smurtinio elgesio prieš partnerį riziką, LPT tikslinga nuolat komunikuoti su teismų atstovais dėl visuomenėje atliekamų bausmių sąlygų individualizavimo prieš partnerį smurtavusiems asmenims.

3.3. *LPT turimo intervencinių priemonių paketo pritaikymas darbui su asmenimis, smurtavusiai prieš intymų partnerį.* Apžvelgiant šiuo metu taikomą LPT praktiką bei ją reglamentuojančius teisės aktus, galima pastebėti, kad galimai stokojama nuoseklios pozicijos dėl atkuriamojo teisingumo priemonių taikymo smurto artimoje aplinkoje atvejais, šių atvejų tikslinės atrankos kriterijų. Be to, taikomos elektroninio stebėjimo techninės priemonės neleidžia

įdiegti efektyviausių praktikų užtikrinant nukentėjusiojo asmens saugumą bei psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo kontrolę. Kalbant apie smurtinio elgesio keitimo programų taikymą, ypač aktualu tęsti grupinės Pykčio valdymo programos, perimamos iš Norvegijos Karalystės, diegimą LPT. Tikėtina, kad ši programa leistų atliepti emocijų valdymo įgūdžių sunkumus, kurie neretai būdingi prieš intymų partnerį smurtavusiems asmenims (Marin-Morales et al., 2022). Galiausiai, organizuojant darbą su šia specifine teisės pažeidėjų grupe, svarbu skirti dėmesio asmens motyvacijos skatinimui bei psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemų sprendimui, kadangi šių veiksmų valdymas reikšmingai prisideda mažinant smurtinio elgesio recidyvo tikimybę (Gius-to & Puffer, 2018; Pinto e Silva et al., 2023). Apibendrinant galima teigti, kad šiuo metu LPT turi ganėtinai daug intervencinių priemonių, galinčių atliepti smurtavusių prieš partnerį asmenų kriminogeninius poreikius, tačiau svarbu tobulinti jų taikymo praktiką, pasitelkiant gerąją užsienio šalių patirtį.

Išvados

1. Individualus asmens ir jo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas šiuo metu atliekamas nedidelei daliai smurtavusių prieš intymų partnerį asmenų, tačiau šiai LPT veiklai gali būti pasitelkiamas psichologinio išsilavinimo nereikalaujantis smurtinio elgesio rizikos vertinimo instrumentas bei papildomos vertinimo metodikos.
2. Šiuo metu LPT skiria itin daug resursų smurtinio elgesio keitimo programų taikymui, tačiau dėl Lietuvos teismų nustatomų nepakankamų intervencinių priemonių vykdymo terminų bei individualaus vertinimo stokos LPT smurtavusiems prieš partnerį asmenims neretai taiko panašias intervencines priemones, todėl šio požiūrio tikslinga palaiapsniui atsisakyti bendradarbiaujant su Lietuvos teismų atstovais ir diferencijuojant darbą su asmenimis, smurtavusiais prieš intymų partnerį.
3. Darbu su psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemų turinčiais asmenimis LPT pasitelkiami priklausomybių konsultantai, aktyviai bendradarbiaujama su valstybinėmis bei nevyriausybinėmis organizacijomis, o dalis LPT taikomų elgesio pataisos programų integruoja piktnaudžiavimo psichoaktyviosiomis medžiagomis prevencijos elementus, tokiu būdu LPT bandoma atliepti su smurtiniu elgesiu glaudžiai susijusias psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemas.

4. LPT tikslinga išsigryninti nuoseklią poziciją dėl atkuriamojo teisingumo (mediacijos) priemonių taikymo smurto prieš intymų partnerį atvejais, taip pat pasitelkiant mokslinių tyrimų rezultatus, nustatyti aiškius mediacijai tinkamų atvejų atrankos kriterijus.
5. Siekiant efektyviai taikyti elektroninį stebėjimą prieš intymų partnerį smurtavusiems asmenims, LPT tikslinga įsigyti platesnes technines galimybes turinčią elektroninio stebėjimo įrangą ir suformuluoti metodines rekomendacijas dėl elektroninio stebėjimo taikymo asmenims, smurtavusiems prieš intymų partnerį.

Literatūra

Mokslinės publikacijos

- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5th ed.). Anderson Publishing Co. Routledge.
- Arias, E., Arce, R., & Vilarinho, M. (2013). Batterer intervention programmes: A meta-analytic review of effectiveness. *Psychosocial Intervention*, 22(2), 153–160. <https://doi.org/10.5093/in2013a18>
- Baltijos tyrimai. (2020). Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje. <https://www.slideshare.net/Lyguslt/lietuvos-gyventoj-apklausa-apie-smurt-artimoje-aplinkoje-2020>
- Boiteux, S., & Teperski, A. (2023). An evaluation of the NSW Domestic Violence Electronic Monitoring program. *Crime and Justice Bulletin* No. 255. Sydney: NSW Bureau of Crime Statistics and Research.
- Bourgon, G., Mugford, R., Hanson, R. K., & Coligado, M. (2018). Offender risk assessment practices vary across Canada. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 60(2), 167–205. <https://doi.org/10.3138/cjccj.2016-0024>
- Brem, M. J., Florimbio, A. R., Elmquist, J., Shorey, R. C., & Stuart, G. L. (2018). Antisocial traits, distress tolerance, and alcohol problems as predictors of intimate partner violence in men arrested for domestic violence. *Psychology of violence*, 8(1), 132–139. <https://doi.org/10.1037/vio0000088>
- Chiffrieller, S. H., Hennessy, J. J., & Zappone, M. (2006). Understanding a new typology of batterers: Implications for treatment. *Victims and Offenders*, 1(1), 79–97. <https://doi.org/10.1080/15564880500263182>
- Cunha, O., & Gonçalves, R. A. (2013). Intimate partner violence offenders: Generating a data-based typology of batterers and implications for treatment. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 5(2), 131–139. <http://dx.doi.org/10.5093/ejpalc2013a2>
- Curtis, A., Vandenberg, B., Mayshak, R., Coomber, K., Hyder, S., Walker, A., Liknaitzky, P. & Miller, P. G. (2019). Alcohol use in family, domestic and other violence: findings from a cross-sectional survey of the Australian population. *Drug and Alcohol Review*, 38(4), 349–358. <https://doi.org/10.1111/dar.12925>

- Čėsniienė, I., & Klimukienė, V. (2016). *Individualios kognityvinės-elgesio korekcijos programos „Tik tu ir aš“ efektyvumo vertinimas*. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos.
- Farbring, C. A., & Berge, P. (2004). *Elgesys Pokalbis Pasikeitimas. Penki dalinai struktūruoti motyvuojantys pokalbiai*. Programos vadovas, skirtas pataisos namams ir pataisos inspekcijoms.
- Gaarder, E. (2015). Lessons from a restorative circles initiative for intimate partner violence. *Restorative Justice*, 3(3), 342–367. <https://doi.org/10.1080/20504721.2015.1109334>
- Gervytė, J. (2017). *Dailės terapijos programa „R.A.K.T.A.S.“: Reikšmingi atradimai, keičiantys tolimesnius ateities siekius*. Vilnius: Ciklonas.
- Giedrytė-Mačiulienė, R., & Venckevičienė, J. (2016). Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2(92), 69–87.
- Giusto, A., & Puffer, E. (2018). A systematic review of interventions targeting men's alcohol use and family relationships in low-and middle-income countries. *Global Mental Health*, 5, e10. <https://doi.org/10.1017/gmh.2017.32>
- Gover, A. R., Boots, D. P., & Harper, S. B. (2021). Courting justice: Tracing the evolution and future of domestic violence courts. *Feminist Criminology*, 16(3), 366–381. <https://doi.org/10.1177/1557085120987638>
- Grigorian, H. L., Brem, M. J., Garner, A., Florimbio, A. R., Wolford-Clevenger, C., & Stuart, G. L. (2020). Alcohol use and problems as a potential mediator of the relationship between emotion dysregulation and intimate partner violence perpetration. *Psychology of Violence*, 10(1), 91–99. <https://doi.org/10.1037/vio0000237>
- Hershow, R. B., Reyes, H. L. M. N., Ha, T. V., Chander, G., Mai, N. V. T., Sripaipan, T., Dowdy, D. W., Latkin, C., Hutton, H. E., Pettifor, A. & Maman, S. (2021). Evaluating the effects of two alcohol reduction counseling interventions on intimate partner violence perpetration: secondary analysis of a three-arm randomized controlled trial among Vietnamese men with HIV. *Addiction*, 116(10), 2712–2723. <https://doi.org/10.1111/add.15496>
- Holtzworth-Munroe, A., Meehan, J. C., Herron, K., Rehman, U., & Stuart, G. L. (2000). Testing the Holtzworth-Munroe and Stuart (1994) batterer typology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(6), 1000–1019. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.68.6.1000>
- Holtzworth-Munroe, A., & Stuart, G. L. (1994). Typologies of male batterers: three subtypes and the differences among them. *Psychological bulletin*, 116(3), 476–497. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.476>
- Home Office. (2002). *Offender Assessment System: OASys Manual V2*. London, UK: Home Office.
- Hucklesby, A., & Holdsworth, E. (2020). *Electronic monitoring in probation practice*. <https://inspectirates-staging.bang-on.net/hmiprobation/wp-content/uploads/sites/5/2020/12/Academic-Insights-Hucklesby-and-Holdsworth-FINAL-1.pdf>
- Ibarra, P. R., Gur, O. M., & Erez, E. (2023). Mismatches and criminal justice policy: The case of GPS for domestic violence. *Criminology & Criminal Justice*, 1–20. <https://doi.org/10.1177/17488958231159364>

- Juarros-Basterretxea, J., Herrero, J., Escoda-Menéndez, P., & Rodriguez-Diaz, F. J. (2022). Cluster B personality traits and psychological intimate partner violence: Considering the mediational role of alcohol. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(3–4), 1566–1587. <https://doi.org/10.1177/0886260520922351>
- Karakurt, G., Koç, E., Çetinsaya, E. E., Ayluçtarhan, Z., & Bolen, S. (2019). Meta-analysis and systematic review for the treatment of perpetrators of intimate partner violence. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 105, 220–230. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2019.08.006>
- Klasinskaitė, A., & Čiuladienė, G. (2020). Artimoje aplinkoje įvykusių smurtinių konfliktų mediacija: mediatorių patirtis. *Socialinis darbas*, 18(1), 80–97. <https://doi.org/10.13165/SD-20-18-1-06>
- Kropp, P. R., Hart, S. D., Webster, C. D., Eaves, D. 1999. *Spousal Assault Risk Assessment Guide (SARA)*. Toronto: Multi Health Systems, Inc.
- Kropp, P. R., Hart, S. D., Belfrage, H. 2005. *Brief spousal assault form for the evaluation of risk (B-SAFER): User manual*. Toronto: ProActive ReSolutions Inc.
- Laurinaitytė, I., Laurinavičius, A., & Ustinavičiūtė, L. (2017). *Offender's personality and risk of violence: Issues of psychological assessment* [Monograph]. Vilnius: Vilnius University Publishing House.
- Laurinavičius, A., & Žukauskienė, R. (2009). Pakartotinio smurto prieš sutuoktinę/partnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant B-SAFER metodiką. *Socialinis darbas: mokslo darbai*, 8(1), 339–356.
- Lila, M., Gracia, E., & Catalá-Miñana, A. (2020). More likely to dropout, but what if they don't? Partner violence offenders with alcohol abuse problems completing batterer intervention programs. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(9–10), 1958–1981. <https://doi.org/10.1177/0886260517699952>
- López-Ossorio, J. J., González-Álvarez, J. L., Muñoz Vicente, J. M., Urruela Cortés, C., & Andrés-Pueyo, A. (2019). Validation and calibration of the Spanish police intimate partner violence risk assessment system (VioGén). *Journal of Police and Criminal Psychology*, 34, 439–449. <https://doi.org/10.1007/s11896-019-09322-9>
- Marín-Morales, A., Pérez-García, M., Catena-Martínez, A., & Verdejo-Román, J. (2022). Lower brain volume and poorer emotional regulation in partner coercive men and other offenders. *Psychology of violence*, 12(2), 104–115. <https://doi.org/10.1037/vio0000393>
- Messing, J. T. (2019). Risk-informed intervention: Using intimate partner violence risk assessment within an evidence-based practice framework. *Social Work*, 64(2), 103–112. <https://doi.org/10.1093/sw/swz009>
- Michailovič, I. (2022). Mediacijos (sutaikymo) smurto artimoje aplinkoje atvejais galimybės Lietuvoje. *Vilnius University Open Series: Kelyje su konstitucija: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, 220–236. <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.10>
- Michailovič, I., Bikelis, S., Čepas, A., Dobrynina, M., Simaitis, R., Šneideris, D., Uselė, L., Venckevičienė, J. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Monografija. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

- Michailovič, I., Justickaja, S., Vaičiūnienė, R., & Viršilas, V. (2021). *Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtavusiais asmenimis plėtros perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas.
- Michailovič, I., Vaičiūnienė, R., Justickaja, S., & Viršilas, V. (2022). Challenges to an individualized approach toward batterers intervention programs in the context of coordinated community response to the intimate partner violence in Lithuania. *Journal of Family Violence*, 1–14. <https://doi.org/10.1007/s10896-022-00467-6>
- Nancarrow, H., & Modini, T. (2018). *Electronic monitoring in the context of domestic and family violence: Report for the Queensland Department of Justice and Attorney-General*. <https://anrows.intersearch.com.au/anrowsjspui/bitstream/1/20661/1/anrows-electronic-monitoring.pdf>
- Nettleton, C., & Strang, H. (2018). Face-to-face restorative justice conferences for intimate partner abuse: An exploratory study of victim and offender views. *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*, 2, 125–138. <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0028-0>
- Nikartas, S., & Jarutienė, L. (2022). Individualising probation conditions in cases of domestic violence: The study of sentencing practice in Lithuania. *European Journal of Probation*, 14(2), 128–147. <https://doi.org/10.1177/20662203221106408>
- Oster, M. K., & Rokkan, T. (2018). The Norwegian approach to electronic monitoring. *Federal Sentencing Reporter*, 31(1), 75–84. <https://doi.org/10.1525/fsr.2018.31.1.75>
- Pinto e Silva, T., Cunha, O., & Caridade, S. (2023). Motivational interview techniques and the effectiveness of intervention programs with perpetrators of intimate partner violence: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(4), 2691–2710. <https://doi.org/10.1177/15248380221111472>
- Sellbom, M., Laurinaitytė, I., & Laurinavičius, A. (2021). Further validation of the Comprehensive Assessment of Psychopathic Personality - Self-Report (CAPP-SR) in Lithuanian offender and nonoffender samples. *Assessment*, 28(2), 472–484. <https://doi.org/10.1177/1073191120914403>
- Stover, C. S., Meadows, A. L., & Kaufman, J. (2009). Interventions for intimate partner violence: Review and implications for evidence-based practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, 40(3), 223–233. <http://dx.doi.org/10.1037/a0012718>
- Svalin, K., Mellgren, C., Levander, M. T., & Levander, S. (2018). Police employees' violence risk assessments: The predictive validity of the B-SAFER and the significance of protective actions. *International Journal of Law and Psychiatry*, 56, 71–79. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2017.09.001>
- Uscila, R. (2019). Intervencinė smurtinį elgesį keičianti programa, jos taikymas Lietuvoje: praktiniai ir teoriniai aspektai. G. Juodkaitė-Granskienė (sud.), *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika* (pp. 491–508). Lietuvos teismo ekspertizės centras.
- Vaičiūnienė, R., & Viršilas, V. (2017). *Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. <https://teise.org/wp-content/uploads/2018/01/Vai%C4%8Di%C5%ABnuien%C4%97-Vir%C5%A1ilas.pdf>

- Waltz, J., Babcock, J. C., Jacobson, N. S., & Gottman, J. M. (2000). Testing a typology of batterers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68*(4), 658–669. <https://doi.org/101037W022-006X.68.4.658>
- Weber, T., & Bouman, Y. H. (2020). Intimate partner violence: Variations in perpetrators and treatment allocation. *Journal of Interpersonal Violence, 35*(3–4), 1012–1034. <https://doi.org/10.1177/0886260517692994>

Teisės aktai

- Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. V-211 „Dėl Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo“, *Valstybės žinios*, 2012-06-27, Nr. 72-3770.
- Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2017 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. V-532 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklių patvirtinimo“, *Teisės aktų registras*, 2017-12-08, Nr. 2017-19809.
- Lietuvos probacijos tarnybos direktoriaus 2023 m. balandžio 25 d. įsakymas Nr. V-106 „Dėl reagavimo į elektroninio stebėjimo sistemos programinės įrangos generuojamus pranešimus apie galimus pažeidimus, probacijos ar bausmės atlikimo sąlygų pažeidimus bei elektroninio stebėjimo priemonių naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, *Teisės aktų registras*, 2023-04-25, Nr. 2023-07922.
- Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-06-14, Nr. 72-3475.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. 1R-284 patvirtintas Lietuvos probacijos tarnybos 2022 metų veiklos planas. <https://probacija.lrv.lt/uploads/probacija/documents/files/LIETUVOS%20PROBACIJOS%20TARNYBOS%202022%20MET%C5%B2%20VEIKLOS%20PLANAS.pdf>
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2023 m. balandžio 6 d. įsakymu Nr. 1R-132 patvirtintas Lietuvos probacijos tarnybos 2023 metų veiklos planas. <https://probacija.lrv.lt/uploads/probacija/documents/files/LIETUVOS%20PROBACIJOS%20TARNYBOS%202023%20MET%C5%B2%20VEIKLOS%20PLANAS.pdf>
- Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2023 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. 1V-171 „Dėl smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo“, *Teisės aktų registras*, 2023-03-29, Nr. 2023-05480.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-13412017.

Statistika, veiklos ataskaitos

- Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas*

- veikas, įtariamus (kaltinamus asmenis) nusikalstamų veikų padarymu, susijusiu su smurtu artimoje aplinkoje (Forma SMURTAS-ITJ). <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistema-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2023&period=1-9&group=162>
- Lietuvos probacijos tarnyba. (2022a). *Darbo su smurtautojais artimoje aplinkoje, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022 m. statistinė ataskaita*. https://probacija.lrv.lt/uploads/probacija/documents/files/Darbo%20su%20smurtautojais%20artimoje%20aplinkoje%2C%20esan%C4%8Diais%20LPT%20prie%C5%BEi%C5%ABroje%2C%202022%20m_%20statinine%20ataskaita_patikslinta.pdf
- Lietuvos probacijos tarnyba. (2020). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2020 m. statistinė ataskaita*. https://kalejimai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/11/w1aLm_ei71I.xlsx
- Lietuvos probacijos tarnyba. (2021). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2021 m. statistinė ataskaita*. <https://kalejimai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/11/sHdZPXOjm5I.xlsx>
- Lietuvos probacijos tarnyba. (2022b). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022 m. statistinė ataskaita*. https://probacija.lrv.lt/uploads/probacija/documents/files/Darbo%20su%20asmenimis%2C%20esan%C4%8Diais%20LPT%20prie%C5%BEi%C5%ABroje%2C%202022%20m_%20statistinė%2C%2097%20ataskaita.pdf
- Lietuvos probacijos tarnybos 2023 m. rugpjūčio 1 d. raštas Nr. S-465 „Dėl statistinių duomenų pateikimo“.
- Respublikinis priklausomybės ligų centras. (2020). *Veiklos metinė darbų ataskaita už 2020 metus*. https://www.rplc.lt/wp-content/uploads/2021/04/Veiklos_ataskaita_2020.pdf
- Respublikinis priklausomybės ligų centras. (2021). *Veiklos metinė darbų ataskaita už 2021 metus*. <https://www.rplc.lt/wp-content/uploads/2022/11/Veiklos-ataskaita-2021.pdf>
- Respublikinis priklausomybės ligų centras. (2022). *Veiklos metinė darbų ataskaita už 2022 metus*. https://www.rplc.lt/wp-content/uploads/2023/02/Veiklos_ataskaita_2022.pdf
- Respublikinis priklausomybės ligų centras. (2024). *Priklausomybių konsultantai*. <https://www.rplc.lt/kita-pagalba-lietuvoje/priklausomybiu-konsultantai/>
- Valstybės duomenų agentūra. (2023). *Oficialiosios statistikos portalas* (Gyventojai ir socialinė statistika → Nusikalstamumas ir baudžiamoji teisena → Smurtas artimoje aplinkoje). <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>